

עם ישראל שוב בצרה. מדוע? ובמה יושע?

פרק שלישי

עדכון: יז תשרי תשס"א

הטעונים וההוכחות בכל פרק מבוססים על הפרקים שקדמו לו ולכן, להבנה נכונה של הנושאים, חשוב מאד לקרא את הדברים בסדר הפרקים. טעונים חשובים יובאו יותר מפעם אחת, כי משמעותם תקבל משקל גדל והולך עם הרצאת הדברים.

בפרק זה יפורטו הסיבות ללקויים יסודיים בהבנת התורה והכרת המציאות של הרבנים באירופה הקתולית, שממש התפשטו לארצות אחרות והביאו לאסונות שפקדונו בגלות.

רוב רבני אירופה בימי הביניים ייחסו גשמות לבורא בדומה לאמונת הקטולים. בספר מורה נבוכים ובספר המדע שבמשנה תורה הסביר רמב"ם את חומרת הדברים, אך הרבנים לא השתכנעו ובקשו לגנוז את ספריו. רמב"ן כתב לרבנים שבקשו לגנוז את ספר המדע ואת ספר מורה נבוכים, שיהמאמין בגשמות הבורא אין לו אלוה כללי. אולם התנגדות הרבנים לספר המדע ולמורה נבוכים, התמידה והביאה את רבי יונה גירונדי לבקש את הכמרים לשרוף ספרים אלה. הכמרים עשו זאת ברצון, כי גם בהם פגע האמור בספר המדע ובספר מורה נבוכים על גשמות הבורא, אסטרונומיה, כשפים ויתר אמונות ההבל שבהם השתמשו כדי לשלוט בהמונים.

התפתחה שינאת חינוס קשה של מאמיני הגשמות, את שולליה שהלכו לפי דעת חז"ל כפי שייצגה רמב"ם בספר המדע. את שינאת חינוס זו, תאר רבי דוד קימחי (רד"ק), גדול חכמי הדור, במכתב לר' יהודה בן אלפכא"ר, הנמצא בספר 'קובץ תשובות רמב"ם ואגרותיו, ליפסיה, בחלקו השלישי 'אגרות קנאות', כפי שפורט בפרק הקודם.

אחר שריפת ספרי רמב"ם, שרפו הכמרים את התלמוד.

פנית ר' יונה גירונדי לכמרים לבער יהודים כשרים שהם, לדעתו, 'מינים וכופרים שנפתו לדברי רבינו משה ממצרים', הביא לפרעות נוצרים גם ביהודים **שלא הלכו לפי רמב"ם**. כנראה ששינאת חינוס נוראה זו של מתנגדי רמב"ם, ליהודים שהלכו לפי משנה תורה גרמה פרעות חוזרות שהביאו, במשך הזמן, להקמת האינקוויזיציה. בספר 'אוצרות גנוזים' שבהוצאת האוניברסיטה העברית תש"ס, בעמ' 12, מסופר על ספר תורה שניצל מפרעות ביהודים, כמאה שנה לפני גירוש ספרד, והגיע לאוניברסיטה העברית. על גב הספר יש כתבה שבפרעות חרבו קהילות יהודי קשטליה, טוליטולה, סביליה, מיורקה, קורדובה, ולנסיה, ברצלונה, ארגון, גרנדה ועוד ששים ערים וכפרים הסמוכים להם.

חלק מהיהודים נמכרו לישמעאלים לעבדים **וכמאה וארבעים אלף, הוכרחו להמיר את דתם**, ונראה שהיה זה אחד השלבים שלפני קום האינקוויזיציה.

כשבאה צרה על הצבור חשוב להדגיש את דברי רבי יוסי בן אלישע, בתלמוד הבבלי במסכת שבת דף קלט, א:

'תניא רבי יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל. שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל...'

מה גרם לרוב דייני ישראל באירופה הקטולית להגיע לשפל נורא זה, לאמונה אלילית בגשמות הבורא, שדבקו בה עד כדי כך שבקשו לגנוז את ספר המדע וספר מורה נבוכים כי בהם קבע רמב"ם שאמונה זו היא מינות. ולא עוד אלא לשינאת חנוס נוראה לאחיהם שהלכו לפי דעת חז"ל ודוברם הרמב"ם?

כדי לנסות להבין זאת, ניוזכר בדיון בפרק הראשון על עשרת המרגלים, **ראשי שבטי ישראל שמשו בחר בהם**, שהוציאו את דיבת הארץ, ולדעת חז"ל, עשו זאת כי חששו שעם כניסתם לארץ 'תאבד פרנסתם', כלומר עמדתם כראשי שבטים, כי בארץ צפוי שלטון מרכזי. אותם מרגלים אבדו וגרמו לאובדן דור המבול ולהשתהות העם ארבעים שנה במדבר.

נזכר בפרק הקודם שקבלת הנאה אסורה כמוהה כקבלת שוחד, שמעוורת פיקחים ומסלפת דברי צדיקים, ופירושו חכמים שגורמת לסמיות הלב וטירוף הדעת ולא תעלה, על דעת מקבל השוחד, הסברה הנכונה 'שאפילו יעוררוהו על הדברים הצודקים, יסלפם', כדברי המהר"ל שהובאו בפרק הקודם.

ואכן לא עלתה על דעת מקבלי השוחד הסברה הנכונה, ולמרות שהיו לפניהם התלמוד, ספרי הגאונים ובמיוחד ספר המדע וספר מורה נבוכים שהביאו בפניהם את הדברים הצודקים, סילפום.

גם רמב"ן שהגן על ספרי רמב"ם בנושא גשמות הבורא, סילף את הדברים הצודקים כדי להתיר לעצמו לעסוק בכשפים והטעה את עצמו ב'פירושו' לפסוקים ט-יג בספר דברים, נאמר שם:

'לא יימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף. וחובר חבר; ושואל אוב ויידעוני, ודורש אל המתים. כי תועבת ה' כל עושה אלה; ובגלל התועבות האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך. תמים תהיה עם ה' אלוהיך.'

רמב"ן 'פירש' פסוקים ברורים אלה בניגוד **משווע** למשמעותם הברורה ובניגוד מוחלט לדברי חז"ל, הגאונים ורמב"ם, וזה פירושו:

'ואמר הכתוב 'כי תועבת ה', כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם, **כי המעונן והמכשף אינם תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם**, כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם.

ומה הביאו לעוות את משמעות הפסוקים? הוא מסביר זאת בעצמו:

כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם.

וככל בני האדם, **התאווה** גם רמב"ן לדעת את העתיד והשלה עצמו שיש באפשרותו לדעת את העתיד על ידי מעוף הצפורים וגזירת הכוכבים ודומיהם. לכן פירש פסוקי תורה **הקובעים בפרוש** שמעונן ומכשף הם תועבה, **שאינם תועבה!** והוסיף: 'ולא הוריש את הכנענים בעבורם'. בניגוד ברור להמשך הפסוק הקובע:

'ובגלל התועבות האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך',

התאווה לדעת את העתיד הביאה את רמב"ן להשלוח עצמו לעבור על איסור עבודה זרה, ובדומה לכך התאווה לנשים הביאה את ישראל לעבור על איסור עריות ועבודה זרה. כוהני עבודה זרה משכו את ה'מאמינים' על ידי הכללת מעשי זימה בפולחן עבודתה. בלעם בן בעור שלא יכול לקלל את ישראל יעץ לבלק להחטיאם בזנות ואמר לו:

אלהיהם של אלו שונא זימה הוא (תלמוד בבלי סנהדרין קו, א)

המדינים פיתו את בני ישראל לעבודה זרה על ידי נשים יפות. המשיכה לזנות הביאתם לעבודה זרה ונספו 24 אלף איש לרבות נשיא בישראל זמרי בן סלוא נשיא בית אב, לשמעוני (במדבר כה, יד).

התאווה משבשת את שיפוט האדם עד כדי קבלת עבודה זרה, את זאת הסבירו חז"ל:

אמר רב יהודה אמר רב יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש **ולא עבדו עבודה זרה, אלא להתיר להם עריות בפרהסיא**. תלמוד בבלי, סנהדרין דף סד, א

כלומר, לא קבלו אבותינו עבודה זרה כי האמינו בה, אלא מפני שהתירה להם עריות בפרהסיא.

ובהמשך פירושו מיחס רמב"ן לה' 'נסיון באיצטגנינות' (אסטרולוגיה), ומשבח את הנגרומונסיי"א (הקסם השחור) שלפיו מקטירים הקטרה פלונית בזמן שהלבנה במזל פלוני והקטרה אחרת בזמן שהלבנה במזל אחר ומשפיעים בכך הרס או בנין, זו עבודה זרה ממש. וכן האמין רמב"ן בהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים, והעז ליחס אמונה זו לחז"ל. ראה ביתר פירוט על העיוותים הקשים בפירושו במובאה (1).

פירוש רמב"ן לפסוקי התורה בניגוד ברור למשמעותם ולדעת חז"ל ורמב"ם הוא דוגמה לשוחד שמעוור פקחים ומסלף דברי צדיקים. שלמרות שהכיר את ספר המדע בו הובהר שכל האמונות בהן האמין רמב"ן הן הבל ועבודה זרה, החזיק בטעותו כי נוח היה לו בכך.

ועל תאוות הלב שמעוורת, כתב רמב"ם בהלכות רוצח ושמירת נפש, יבי, [יד]:

...או שחזק ידי עוברי עבירה **שהוא עיוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות ליבו**--הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר "ולפני עיוור, לא תיתן מכשול" (ויקרא יט, יד).

התאוה להבטחת מעמדם ופרנסתם באמצעים אסורים, היא שעיוורה עיני הרבנים, שכדי לחזק את שילטונם בקהילת המאמינים לצורך הבטחת מעמדם ופרנסתם, קבלו את שיטות הכמרים להשתמש באסטרולוגיה בכשפים, ובהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים וכדומה כדי להראות בעיני ההמון כבעלי כוחות על אנושיים, ולשלוט בו, כפי שכתב רמב"ם בפירושו למשנה ז בפרק ד מעבודה זרה (2):

והיו (הכמרים) מכבדים את הכוכבים ומיחסים להם פעולות לא להם, **והם שייסדו את משפטי הכוכבים והכשפים והלחשים והורדת הרוחות והשיחות עם הכוכבים והשדים והאוב והנחש והידעוני לכל מיניהם**, ודרישה אל המתים והרבה מן העניינים האלה אשר שלפה תורת האמת חרבה עליהם וכתה אותם **והם שורש עבודה זרה וענפיה**. **והוא שהשקר הראשון, משפטי המזלות אשר מתברר במדעי הטבע בטול הנחותיהם...**

...**וכל הדברים הללו נעשו מחמת הצורך**, והוא שבזמנים הקדמונים איחדו על ידם את אנשי המדינות ודימו בלב המוני העם ואמרו להם שהצלחת ארצכם ומצבכם, בצורות הללו ושתתקבצו לבתיהם (של הצורות) **ותכבדו הזקנים היודעים סודותיהם ונתקיים להם על ידי כך השלטון** והאמינו שהוא דבר אמת והיו אומרים כך אמר כוכב פלוני וכך דבר מזל פלוני... אמר ה' יאל תיראו מהם כי לא ירעו וגם להיטיב אין אתם'.

כמרי עבודה זרה **הם שייסדו את אמונות השקר** והביאו את ההמונים להאמין ב'משפטי הכוכבים והכשפים והלחשים והורדת הרוחות והשיחות עם הכוכבים והשדים ודומיהם'. ועשו זאת 'מחמת הצורך' לשלוט בהמונים, ואכן 'נתקיים להם על ידי כך השלטון'. שליטה זו בהמונים הבטיחה את מעמדם, כבודם ופרנסתם.

רמב"ם מדגיש בפרוש אותה משנה:

...**ואפילו טובים וחסידים מאנשי תורתנו** חושבים שהם דברים נכונים אלא שהם אסורים מטעם התורה בלבד, ואינם יודעים שהם דברים בטלים ושיקריים והזהירה התורה עליהם כדרך שהזהירה על השקר.

קבלת האמונות התפלות שחלקן הן ממש עבודה זרה וענפיה, על ידי 'טובים וחסידים מאנשי תורתנו' מדגישה את הצורך במדדים לקביעה במה ראוי לנו, כיהודים, להאמין ומה עלינו לדחות. הדבר חשוב היום לא פחות מאשר בימים עברו. על מדדים אלה כתב רמב"ם לחכמי העיר מונפליה ששאלוהו אם יש ממש בגזירת הכוכבים (אסטרולוגיה).
ואלה דבריו, כמבוא כללי לדיון בשאלתם:

דעו רבותי שאין ראוי לנו להאמין אלא באחד משלושה דברים:

הראשון - **דבר שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם, כגון החשבון וגיאמטריאות* והתקופות.**

והשני- **דבר ישיגו האדם באחד מחמשת ההרגשות**** כגון שידע שזה אדום וזה שחור וכיוצא בזה בראיית עינו, או שיטעם שזה מר וזה מתוק, או שימשש שזה חם וזה קר או שישמע שזה קול צרוד וזה קול הברה, או שיריח שזה ריח ערב וזה ריח באוש וכיוצא באלו.

והשלישי - **דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים והצדיקים***.**

וצריך לבעל דעה לחלק בדעתו ובמחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם, ויאמר: זה האמנתי בו מפני הקבלה**** וזה האמנתי בו מפני ההרגשה, וזה האמנתי בו מפני הדעה. **וכל שיאמין האדם בדבר אחר, שאינו משלושת המינים האלו, עליו נאמר: 'פתי יאמין לכל דבר'.**

* חושים.

** גיאמטריאות = גאומטריה או הנדסה ללא כל קשר לגימטריה. תקופות = חישוב מיקום הכוכבים, תנועות הירח וכוכבי הלכת, אסטרונומיה בלע"ז. רמב"ם מונה מדעים שאין בהם מקום לסוביקטיביות, יש רק תשובה נכונה אחת.

*** הכוונה לחכמי ישראל 'ששמעו הקבלה בעיקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבנו עליו השלום' (משנה תורה, הקדמה לד).

****קבלה בלשון רמב"ם, מתיחסת לקבלה ההלכתית, דור אחר דור כנ"ל, ואין לה כל קשר לקבלה המיסטית שהתפתחה בימי הביניים וינקה ממקורות זרים לגמרי ליהדות. 'עקרונות' הקבלה המיסטית נמצאים בספר הזהר.

יש מקום לשאול מה קורה כאשר יש ניגוד בין שנים משלושת 'הדברים': למשל, בין הדבר הראשון, 'שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם', לבין הדבר השני 'שישיגו האדם באחד מחושיו' או בין שני דברים אחרים מתוך השלושה, או אף בין אחד לבין השניים האחרים.

רמב"ם לא דן בכך באיגרת זו, כנראה מפני שנאלץ לקצר ואכן בסופה התנצל:

אל יאשימוני על קוצר הדברים, שהכתב מוכיח שכתבתיו לשעתו ואני טרוד הרבה מרוב עסקי האומות. וה' יודע לולא הרב ר' פינחס ש"צ שלח שליח והפציר עד בוש ולא זז מפני עד אשר כתבתיו - לא היית משיב עתה, לפי שאין לי פנאי. ובעבור זה תדינוני לכף זכות...

אולם חז"ל ורמב"ם דנו במצבים אלה במקומות אחרים, למשל בתלמוד הבבלי במסכת ראש השנה, דף כה, נאמר:

תנו רבנן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש.

כסבורים העם (כלומר הרבים שראו את דמות הלבנה) לומר ראש חדש ובקשו בית דין (שקבלו את עדות הראיה של הרבים, כי לא היו בקיאים בחישוב מועד המולד) **לקדשו**. אמר להם רבן גמליאל כך מקובלני מבית אבי אבא, **אין חדושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה ושבעים ושלושה חלקים**. ואותו היום מתה אמו של בן זוא, והספידה רבן גמליאל הספד גדול. לא מפני שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החדש:

ובמשנה תורה בהלכות קידוש החודש פרק א הלכה ו, פסק רמב"ם בהתאם:

'ואם ידעו **בחשבון שאין** אפשר שייראה (הירח באותו תאריך), אין יושבים יום שלושים, ואין מצפים לעדים; ואם באו עדים, **ייודע בודאי שהם עדי שקר**, או **שנראת** להם דמות לבנה מן העבים, ואינה הלבנה הודאית'.

כשיש ניגוד בין הדבר הראשון, 'שתהיה עליו ראייה ברורה מדעתו של אדם', לבין הדבר השני 'שישיגו האדם באחד מחושיו' יש עדיפות לקביעת השכל, שאי אפשר למולד להראות ביום העשרים ותשעה לחודש, על ראיית דמות לבנה באותו יום. **כלל זה תקף בכל מקרה של ניגוד בין מה שאנו רואים לבין עדות השכל**.

ובהתאם כתב רמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה אודות נביא שמצווה בשם השם:

לעבוד נעבד פלוני, או להוריד רוחניות פלונית...**ואפילו עשה מופתים אשר לא שמענו מופלאים כמותם כדי לאמת דברו, הרי זה בחנק ואין לחוש לאותם המופתים...כי עדות השכל המכחישה את נבואתו גדולה מכוח העין הרואה מופתיו, לפי שכבר נתברר אצל בעלי השכל שאין ראוי לכבד ולא לעבוד זולת היחיד שהמציא כל המציאות ונבדל בתכלית השלמות.**

אבל עדות השכל אינה משכנעת את מי שרוצה להאמין בדבר שאינו הגיוני אך נוח לו. למשל מביאה התאווה את האדם 'להאמין' במה שהוא יודע שאין בו ממש, אם אמונה זו מאפשרת לו למלא את תאוותו, כפי שהעידו חז"ל על ישראל שידעו שאין בעבודה זרה ממש, אבל קיבלוה כי התירה עריות.

וכיוון שנוח לאדם להאמין שיש ביכולתו או ביד הקוסמים המוכנים לשרתו, לדעת את העתיד ואף להשפיע עליו, לכן פרחת ופורחת הגדת עתידות בכל מיני אמצעים אסורים משונים וחסרי כל הגיון, ועודנה פורחת היום.

גם היום מצויות אמונות הבל בין רבנים כמו האסטרונומיה שהיא עיקר עבודה זרה.

בהמשך איגרתו כתב רמב"ם :

וכן צריכים אתם לידע, שכבר חברו הטפשים אלפי ספרים בהבל וריק, וכמה אנשים גדולים בשנים, לא בחכמה, אבדו כל ימיהם בלמידת אותם הספרים, ודימו שאותם ההבלים חכמות, ועלה על לבם שהם חכמים מפני שידעו אותן החכמות. שהדבר שטועים בו רוב עולם או הכל, חוץ מאנשים יחידים, השרידים אשר ה' קורא, הוא דבר שאני מודיע אתכם. החולי הגדול והרעה החולה, שכל הדברים שימצא האדם כתובים - יעלה על לבו בתחילה שהם אמת, וכל שכן אם יהיו ספרים קדמונים. ואם נתעסקו אנשים רבים באותם הספרים, ונשאו ונתנו בהם - מיד תקפוץ דעתו של נמהר שאלו דברי חכמה, ויאמר בלבו: וכי לשקר עשה עט סופר, ובחינם נשאו ונתנו אלו באלו הדברים?

וזו (האמונה בגזירת הכוכבים - אסטרוולוגיה) היא שאיבדה מלכותנו והחריבה היכלנו והגיעתנו עד הלום, שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלו הדברים של דברי החוזים בכוכבים - שדברים אלו הן עיקר עבודה זרה - טעו ונהו אחריהן ודימו שהן חוכמות מפוארות, ושיש בהן תועלת גדולה, ולא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות, אלא דימו שאותן הדברים יועילו להם. ולפיכך קראו אותם הנביאים סכלים ואוילים, וודאי סכלים היו ואחרי התוהו אשר לא יועילו הלכו...

דעו רבותי שכל אותן דברים כולן של גזירת הכוכבים, שהן אומרים יארע כך ולא יארע כך, ומולדו של זה ימשוך לו שיהיה לו ויארע לו כך ולא יארע כך - כל אותן הדברים אינן דברי חוכמה כלל, וטפשות הן, וראיות ברורות שאין בהן דופי יש לי לבטל כל עקרי אותן הדברים...

וחזר והדגיש רמב"ם :

ואל תדמו שאותן הדברים אין שם ראיה להן ולפיכך לא נאמין בהן. אלא ראיות ברורות נכונות, אין בהן דופי, יש לבטל כל אותן הדברים. ולא ידבק באותן הדברים אלא פתי שיאמין לכל דבר, או מי שרוצה לרמות אחרים.

נשים לב לקביעת רמב"ם שילא ידבק באותן הדברים אלא פתי שיאמין לכל דבר, או מי שרוצה לרמות אחרים, עוד נחזור לדון בכך.

רמב"ם קבע שיש ראיות ברורות שכל האמונות האלה הבל וכך כתב בהלכה כ [טז] בפרק יא בהלכות עבודה זרה :

ודברים האלו* כולן, דברי שקר וכזב הן; והן שהטעו בהן עובדי עבודה זרה הקדמונים לגויי הארצות, כדי שיינהו אחריהן. ואין ראוי לישראל, שהם חכמים מחוכמים, להימשך בהבלים האלו, ולא להעלות על הלב שיש בהן תעלה: שנאמר "כי לא נחש ביעקוב, ולא קסם בישראל" (במדבר כג, כג), ונאמר "כי הגויים האלה, אשר אתה יורש אותם--אל מעוננים ואל קוסמים, ישמעו; ואתה--לא כן נתן לך ה' אלוהיך" (דברים יח, יד).

*קוסם, מעונן, מנחש, מכשף, חובר חבר, שואל אוב וידעוני, דורש אל המתים ודומיהם.

והוסיף בהלכה כא :

כל המאמין בדברים אלו, וכיוצא בהן, ומחשב בליבו שהן אמת ודברי חכמה, אבל התורה אסרה אותן--אינו אלא מן הסכלים ומחוסרי הדעת, ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת, ידעו בראיות ברורות--שכל אלו הדברים שאסרה תורה, אינם דברי חכמה, אלא תוהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת, ונטשו כל דרכי האמת בגללן. ומפני זה אמרה תורה, כשהזירה על כל אלו ההבלים, "תמים תהיה, עם ה' אלוהיך" (דברים יח, יג).

רמב"ם טען שיש ראיות ברורות שהאמונה באסטרוולוגיה, בכשפים, בהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים ודומיהם, הן אמונות שווא, מדוע לא פרט את ראיות אלה? כי כדי להוכיח שאסטרוולוגיה, הגדת עתיד וכשפים למיניהם, קיימים רק בדמיונות השווא של המאמינים בהם, יש צורך בשיטות מחקר וסטטיסטיקה ובחוכמות נוספות 'שלא ידעו התלמודיים מהן דבר', ואף התנגדו בחריפות ללמידתן. כך שרק בודדים מחכמי ישראל באירופה יישמו את המלצת חז"ל ללמוד מדעים כדי להבין את גדולת הבורא, להבין את תורתו ולדעת להבחין בין מציאות לבין הטעויות החוששים על ידי קוסמים ומכשפים למיניהם. אחד מהם המהר"ל מפראג שדבריו בספרו נתיבות עולם, נתיב התורה, פי"ד ראויים לחזרה בנושא הנדון :

'החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד, ויש לעמוד עליהם ולהכיר את בוראו.'

ואכן החכמות מאפשרות לעמוד על המציאות ולהבדיל בינה ובין ההטעיה של המכשפים.

בפירושו למשנה ז' בפרק ב' במסכת ראש השנה, הדגיש רמב"ם שכדי להגיע לאמת לא די ברצון, צריך, נוסף להכשרה המדעית, שהאדם לא יטעה את עצמו, ואלה דבריו:

ולא נפלה מחלוקת בין בני אדם והכחישו האמת אלא מחמת העדר הידיעה. ולא יבין ערך מה שאמרנו בדברים אלו המעטים שקדמו ולא מה שנבאר באותו החיבור שנחבר אלא בעל אמונה ורצון לדעת האמת ואינו מטעה את עצמו, ובתנאי שכבר הכשיר עצמו שנים רבות באותם הלימודים המכשירים את האדם עד שהשיג מהם ידיעה חשובה, ואם לאו יהיו דברי בידו מחיר כסיל'. (משלי יז, טז).

מדוע לא הסתפק רמב"ם ברצון לדעת אמת? והצריך גם שיאינו מטעה עצמו? כי אדם שמטעה את עצמו נדמה לו שהוא מבקש אמת, לכן קשה יותר להוכיח לו שהוא טועה ומטעה את עצמו, והטעייה עצמית שכיחה, לכן מדגיש רמב"ם 'ואינו מטעה את עצמו' בנוסף לרצון לדעת את האמת.

כמו הכמרים הקתולים, התנגדו רוב הרבנים באירופה ללימוד המדעים. בהתנגדותם זו מנעו גם מעצמם את היכולת להכיר שאמונותיהם הבל ורעות רוח. ההתנגדות ללימוד המדעים, שחז"ל, רמב"ם, מהר"ל, חת"ס, הגר"א ואחרים קבעו שהם חיוניים להבנת התורה והמציאות, היא בטוי לעיוורון החשיבה בו לקו, אלה שהרשו לעצמם לקבל את השוחד של הנאה מדברי תורה בעולם הזה. ובמקום לקבל את דעת חז"ל כפי שהציגה דוברם הנאמן הרמב"ם, קבלו את הבל הכמרים שהאמינו באסטרולוגיה, בכישוף בהגדת עתידות על פי מעוף הציפורים וכדומה, ואף האמינו ביכולת לרפא באמצעות דמויות אסטרולוגיות.

רמב"ן לא למד מדעים, כי לדעתו ניתן ללומדם מהתורה בלבד(3). טענה כזאת יכול לטעון רק מי שאינו יודע מה כלול במדעים. אמונות השווא של רמב"ן, מוכיחות עד כמה לא ידע מדעים, שאינו ידע מדעים ולו רצה לדעת את האמת ולא להטעות את עצמו לנוחיותו, היה יכול להבחין בין מציאות להטעיות שווא.

גם ר' שלמה איבן אדרת התנגד ללימוד מדעים וקבע שתורה ומדע מנוגדים ביסודם זה לזה (שאלות ותשובות הרישב"א חלק א, עמ' - 296-297, בהוצאת דימיטרובסקי).

הגדיל רבנו אשר (הרא"ש) שקבע שמי שלמד מדע ופילוסופיה לא יוכל יותר להימלט מהם ולהבין את ההלכה... לכן יעוות את ההלכה, - כי ההלכה והמדע נוגדים זה את זה (שו"ת הרא"ש נה, ט). הרא"ש חלק על רמב"ם, והעז לכתוב על סברת רמב"ם 'איפכא מסתברא'. אחת מן השתיים, או שלא הבין עד כמה גדול רמב"ם ממנו, או שידע ובכל זאת העז להתבטא כך, מעשה המעיד על מידת הגינותו! ומה ראייתו שרמב"ם טעה? שהרי רמב"ם למד מדעים ופילוסופיה, ולכן, לשיטת הרא"ש, סברת רמב"ם 'הפוכה', אבל הרא"ש, שלא למד מדעים, הוא הוא שהבין את ההלכה נכונה! איזה חשיבה מעוותת ואיזה חוסר הגינות!

התנגדות ללימוד מדעים, אמונות השווא ועבודה זרה שהיו משותפות לכמרים ולרבנים שחלקו על רמב"ם, הביאום לקרבה בחשיבה ומעשה. סמיות הלב, שבעקבות עשיית התורה קרדום לחפור בו, הביאה ליטרוף הדעת' - ואמונה בגשמות הבורא, שהיא אף חמורה מעבודה זרה עצמה.

והרי דוגמה פשוטה המבליטה את נטיית המאמין בדבר להתרשם מהמציאות בצורה מוטית (מלשון הטייה) ומוטעית, למשל מדברי הַהוּזִים בכוכבים, המתמרים לדעת את אופי האדם לפי כוכב תאריך לידתו.

בספרו של האסטרונום האמריקאי הנודע Carl Sagan ז"ל:

The Demon Haunted World, Science as Candle in the Dark, Random House New York
1996.

תוגם לעברית: העולם אחוז השידים, המדע כנר באפילה. מומלץ מאד.

שתורגם לעברית בשם: העולם אחוז השידים, המדע כנר בעלטה', מדווח על אסטרונום צרפתי שפירסם מודעה בעתון בה הוא מציע הורוסקופ (תאור אופי ועתיד האדם לפי המזל בו נולד) חינם, לכל מי שישלח לו את מקום ותאריך לידתו. לכל המשיבים לו שלח הורוסקופ, יחד עם שאלון בו מבקש מהמשיבים להעריך את מידת הדיוק של ההורוסקופ בתאור אישיותם. הוא קבל כ-150 תשובות, 94% מהמשיבים (90% מבני משפחותיהם וחבריהם) ענו שלפחות היה אפשר לזהות את האנשים מתוך ההורוסקופ.

אך, כל המשיבים קיבלו הורוסקופ זהה שנכתב על רוצח סדרתי צרפתי. והוסיף Carl Sagen

ועתה צא וחשוב אם אדם (אותו אסטרונום) יכול להצליח עד כדי כך מבלי אפילו, להפגש עם השואלים, על אחת כמה וכמה יכול להצליח אסטרונום, הרגיש לשונות האנושית, ואשר אינו הגון ביותר!?

ברור מנסוי פשוט זה, שאין תוקף לקביעת האסטרונומיה שאופיו ועתידו של האדם תלויים במזל בו נולד ואין מהימנות לדווח המאמינים בה, המייחסים ארוע מקרי לנבוי מעורפל, ומתעלמים ממה שאינו תואם נבוי זה, כפי הסבר רמב"ם. ויש ראיות ברורות נוספות שאין ממש בנבוי אסטרונומי.

רמב"ן האמין בכשפים, באסטרונומיה ובהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים, כפי שתאר בפירושו לפסוקים ט-יג בפרק יח בספר דברים, המיצג את דעות רוב רבני התקופה על אמונות השוא. בדבריו חלק רמב"ן על רמב"ם (1):

ורבים (הכוונה לרמב"ם וההולכים לפי משנה תורה) **יתחסדו** בנחשים **לומר שאין בהם אמת** כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, **ואנחנו לא נוכל** להכחיש דברים יתפרסמו **לעיני רואים** ורבותינו גם יודו בהם כמו שאמרו בשמות רבה כי עוף השמים יוליד את הקול...

רמב"ן קבל את 'דברים יתפרסמו לעיני כל' לגבי הגדת עתידות לפי מעוף הציפורים **למרות שה'דברים יתפרסמו לעיני רואים' נוגדים את ההגיון ואת קבלתנו מהנביאים והצדיקים. לכן טעה והייתה לטעות סבה נוספת:** רמב"ן, כדבריו בפירושו, התאוה לדעת את העתיד, לכן **רצה** להאמין במה שיאפשר לו לדעת את העתיד גם אם הדבר אסור באיסור חמור. לו רצה, יכול היה רמב"ן, להבין את שהבין יהודי פשוט בנושא הגדת העתיד לפי מעוף הציפורים כמתואר בדוגמה הבאה.

הוויכוח בין המאמינים ביכולת העופות להגיד את העתיד לבין השוללים זאת עתיק יומין. כדי להוכיח את ההבל שבאמונה זו, נסתפק, כפי שנהג רמב"ם, 'לברר זאת על צד הספור לא על צד הביא ראייה'.

בספרו של השופט יעקב בזק 'למעלה מן החושים', בעמ' 64, מובא סיפור מחכים מספר מלחמות היהודים של יוסף בן מתתיהו (יוספוס [90א']), הממחיש כיצד הגיון פשוט, אפילו בלא ידע מדעי, מאפשר לבטל אמונות חסרות בסיס במציאות, המסתמכות כביכול 'על דברים יתפרסמו לעיני כל', וכך נאמר שם:

"ואני אעתיק פה הדברים אשר סיפר (הקטיוס איש אבדירה, חכם וגדול בכשרון המעשה, שעלה לגדולה בחיי אלכסנדר הגדול) על מעשי אחד היהודים במסע המלחמה שראה בעיניו, ואלה הם:

"כאשר ירדתי אל הים האדום (ים סוף) יצאו אתנו רוכבים לשלחנו, וביניהם נמצא גם איש יהודי ושמו משולם. והוא אמיץ-לב וכביר כוח, וכל היוונים והלועזים אשר אתנו הודו, כי הוא הטוב שבכל רובי קשת.

"ולעת אשר נמצאו האנשים הרבים האלה במסע, הביט מנחש אחד במעוף הצפורים וציווה את כל הנוסעים לעמוד על מקומם. והאיש הזה (משולם), שאל אותם למה הם מתמהמהים. וכאשר הראה לו המנחש את הצפור ואמר כי הכל חייבים לעמוד כל העת אשר לא תמוש ממקומה, ואם תפרח הצפור ותשוב על עבר פניה, עליהם ללכת לפנים, ואולם אם תעוף לאחור - גם עליהם לשוב לאחור. לא ענה האיש (משולם) דבר, רק הוציא את קשתו ודרך אותה וקלע אל הצפור והמיתה. המנחש ועוד אנשים רבים קצפו עליו מאוד וקללוהו, אך הוא קרא אליהם למה תהלו אומללים? ואחר זאת לקח את הצפור בידו ואמר: הן הצפור הזאת לא ידעה כי עליה להציל את נפשה, ואיך תעוץ לנו עצה נכונה בדבר מסענו? **הן אילו יכלה לדעת עתידות לא באה אל המקום הזה ביראתה את משולם היהודי, פן יורה חץ וימיתנה!**"

הגיון בריא מגלה את האמת, אבל מי שמעוניין להאמין בדברים, אינו רואה את האמת. יש מעט מאד אנשים כמו אותו משולם שיודעים לדחות הטעיה בשכלם הישר, ביחוד אם היא טעות 'מקובלת'. לאבא מרי זצ"ל, הגיעה מגדת עתידות והציעה להגיד לו את עתידו. הוא הסכים, אך היתנה זאת ביכולתה לומר לו **מה עשה ביום שקדם לבואה**. נוכח בקשה צנועה זו, הסתובבה מגדת העתידות על עקבה והלכה לדרכה.

הפסוק 'כי עוף השמים יוליד את הקול' אינו עוסק בצפיית העתיד, הוא נזכר פעמים בתלמוד הבבלי, כמשמעו לפי פשוטו, שדברים הנאמרים בסתר בין אדם לחבירו, בחדרי חדרים, או בלחש יכולים להגיע לאוזני מי שרוצים להסתירם ממנו. אך גם אם מצא רמב"ן, במדרש כל שהוא, דעה המיחסת לעופות יכולת לצפות את העתיד, היה צריך להבין שהדבר לא קביל וכי מוכרח להיות למדרש כוונה אחרת, או שבעל הדעה טועה, כהסבר רמב"ם לאמור בתלמוד על אסטרונומיה. יש לזכור כי גם רמב"ם ידע את מדרשי חז"ל אלה, ובהגיונו והגינותו הבינם טוב יותר מכל החולקים עליו.

גם בכשפים ובקסם השחור, האמין רמב"ן כפי שכתב בפרושו לדברים יח (1). כי הצליחו הקוסמים להטעותו ב'ניסיהם' כפי שעשו מאז הזמן הקדמון ועד ימינו. ואכן עד היום יעילה היכולת לעשות 'ניסים', לרכישת אמון ההמונים, והכמרים שומרים על יכולתם זו עד ימינו מכל משמר. 'ניס' שנעשה על ידי כמרים קתולים באיטליה מימי הביניים עד היום לרכישת אמון ההמונים מתואר במאמר: Investigating Miracles Italian-Style, בתרגום לעברית 'חקירת ניסים בנוסח איטליה', על ידי James Randi קוסם מקצועי, חוקר ומרצה על נושא הקסמים והכשפים בעבר ובימינו, שהתפרסם בעתון המדעי המכובד Scientific American בפברואר 1996.

העתיק ביותר בין 'הניסים' החל במאה השלישית כאשר הנוצרי Genaro עונה וראשו נכרת. אחד הנוכחים 'הציל' חלק מדמו. מאז מקיים הארכיבישוף בקתדרלה בנאפולי, כל שנה, טקס המתפרסם בהרחבה רבה, בו מוציא הארכיבישוף שני בקבוקונים שבתוכם אמור להיות דמו הקרוש של המעונה. כאשר הופך הארכיבישוף את הבקבוקונים, הופך ה'דם' הקרוש לנוזל וצבעו משתנה מאדום חום לאדום בהיר, וזה סימן טוב לאנשי נאפולי!

שני מדענים איטלקים שחוקרים 'ניסים' אלה, הכינו, באמצעים שהיו מוכרים כבר בימי הביניים, תערובת שמחקה את התופעה. בקשותיהם החוזרות של החוקרים לבדוק את ה'דם' של הכנסיה ניתקלו בסרב. הכמרים התנגדו באופן מוחלט לתת לבדוק את דם המעונה, כי ידעו שהבדיקה תגלה את תרמיתם. עד כאן ממאמר ה Scientific American.

אפשר ללמוד באיזה קלות אפשר להטעות מי שמוכן להאמין ואינו יודע לבחון את אשר הוא רואה, ממאמר בשם A Sceptically Inquiring Mind שהתפרסם בחודש יולי ב-1995 בעתון המדעי המכובד Scientific American. המחבר James Randi הנ"ל, טען במאמרו, שהקסמים הם רק הטעיה ואחיות עיניים ולא כוחות על אנושיים. בכך מסכימים עמו בחירי הקוסמים ואגודת הקוסמים האמריקאית.

למרות התפתחות המדע והמחשבה הרציונלית-בקורתית, שיש בה כדי לבטל את הכשפים כדברי הבל ואחיות עיניים, טעו אנשים נבונים רבים, בעבר וגם בימינו, בהאמינם ביכולת העל טבעית של הקוסמים. למשל ביכולתו של אורי גלר הטוען לכוחות על טבעיים. בטענתו זו העלה אורי גלר את חמת איגוד הקוסמים האמריקאי שהזמינו לעימות טלוויזיוני, בו התחייבו אנשי האיגוד, לחזור על כל קסם שיבצע אורי גלר בכוחותיו היעל טבעיים, ויסבירו כיצד עשאים בכוחות טבעיים. אורי גלר הסכים לעימות, אך לא הגיע אליו. יש לשים לב שאורי גלר לא גילה אף פעם את המספר שיזכה בפיס, אולי מפני היותו 'הגון', אולם אף לא סייע למשטרה לגלות מספרי זהות של פושעים מבוקשים. הקוסם היהודי המכונה דויד קופרפילד שעולה לאין ערוך על אורי גלר, אינו טוען שיש לו יכולת על אנושית ומדגיש שנפלאותיו המרשימות כולן תכסיסים המטעים את הרואים. במאמר הנזכר ב Scientific American - דווח ש-Randi James - התיחס בבטול לאורי גלר 'מכופף הכפות'. על כך תבעו אורי גלר לדין, הפסיד במשפט והתחייב לשלם ל-Randi James, -150.000 דולר!

כיום מבצעים הקוסמים המקצועיים 'ניסים ונפלאות' מדהימים הרבה יותר מאשר בימי רמב"ן, והרבה יותר מרשימים מ'ניסי' הכמרים האיטלקים. אף מדענים מתקשים להבין כיצד מבצעים הקוסמים את קסמיהם. פיזיקאי בעל פרס נובל לפיסיקה חזה ב'מופת' הקוסמים בימינו והודה שאינו מבין כיצד הם מבצעים את תעלוליהם, כי הוא בקי בפיסיקה, לא בקסמים, אך למרות זאת לא האמין שיש להם כוחות על טבעיים והם אף לא טענו זאת. ואכן, אם מתבססים על מדעי הטבע ועקרונות לוגיקה, אין צורך לדעת כיצד מצליחים הקוסמים להטעות את הרואים כדי לדעת שאין בהם ממש. לימוד מדעי הטבע מאפשר 'לעמוד על המציאות וסדר העולם', כדברי החת"ס, ולאור הכרה זו אין צורך לדעת את פרטי תכסיסי הקוסמים, כדי להבין שאינם אלא תכסיסים בלבד.

לפי המדדים שהגדיר רמב"ם לבחינת במה ראוי להאמין ומה יש לדחות, ניתן לקבוע שאין ממש בכשפים, בהגדת עתידות על פי מעוף ציפורים, בקסם השחור, באסטרולוגיה וכדומה. אך רוב הרבנים לא קבלו את דברי רמב"ם, האמינו ומאמינים באמונות שווא אלה, גם כיום.

צריך היה רמב"ן שהכיר היטב את כתבי רמב"ם, לאמץ את עקרונות רמב"ם לבחינת במה ראוי להאמין, להכשיר עצמו בתורת ההגיון, במתימטיקה ובמדעים ולהשתמש בהם מתוך כדי לדעת את האמת, בלי להטעות את עצמו, אז לא היה נפתה להאמין להבלי הכמרים, והיה אף יכול לבטלם בראיות ברורות.

כדי שנוכל להעריך את חשיבות דעת רמב"ם לעומת דעת החולקים עליו, ואת חיוניות עקרונותיו לבחינת מה ראוי להאמין ומה לדחות, וכדי לא להיות כפתי מאמין לכל דבר, חשוב להעריך את עומק הבנת רמב"ם בתורה ובמדע.

הוכח שרמב"ם צדק בכל המחלוקות שחלקו עליו בחישובים מתימטיים או אסטרונומים בקידוש החודש. כן הוכח שצדק בקביעתו שכשפים, הגדת עתידות על פי מעוף צפורים או ציפופס, או לפי הכוכבים, ודומיהם, כולם שווא ורעות רוח והמאמין בהם פתי או מי שרוצה לרמות אחרים.

גדולת רמב"ם במתימטיקה ואסטרונומיה נלמדת מחישוביו בהלכות עירובין ובהלכות קידוש החודש. הוא סלל דרכי חישוב חדשות, מובנות למי שאינו בקי, אך מדויקות די הצורך(4).

בפירוש המשנה ובמשנה תורה ניכר הידע שלו במתימטיקה, בעיקר בידע מתימטי שימושי שהיה מוכר בזמנו למתימטיקאים ואנשי מדע. אוסיף רק על ידע מתימטי מעל מה שהיה ידוע בזמן רמב"ם. ספר הרב פרופסור שלמה שטרנברג, בעל שם בינלאומי במתימטיקה עיונית, שאחד מתלמידיו כתב עבודת דוקטור על פרוש רמב"ם לספר מתימטיקה עתיק. בפירוש מסביר רמב"ם שהמספר המבטא את יחס קוטר המעגל להקפו, הוא מספר לא רציונלי, כלומר מספר שאין אפשרות לבטאו בדיוק על ידי מנה של שני מספרים שלמים כל שהם. פרופסור שטרנברג הדגיש, שמימי היוונים ידעו ששורש 2 הוא מספר לא רציונלי, אך עד זמן הרמב"ם, לא ידעו המתמטיקאים שיחס הקף המעגל לקוטרו הוא מספר לא רציונלי (טרנסנדנטי), כי עד אז טרם פותחו הכלים המתמטיים הדרושים להוכחת הדבר. העובדה שרמב"ם ידע זאת, מלמדת שהתקדם במתימטיקה מעבר לבני דורו. גם בפירושו למשנה מסביר רמב"ם שיחס הקף המעגל לקוטרו הוא מספר שלא ניתן לבטאו בדיוק, כלומר לא רציונלי.

בסעיף השלישי לבחינת מה ראוי לנו להאמין נאמר שיש לנו להאמין ב-

דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים והצדיקים

כאמור, הצדיקים הם חכמי ישראל ששמעו הקבלה (ההלכתית לא המיסטית!) בעיקרי התורה כולה, דור אחר דור עד משה רבנו עליו השלום. מקובל אצל רבים לחשוב שאם חכמי התלמוד או אפילו אחד מהם, הביעו דעה בתלמוד, היא חייבת להיות נכונה.

וכיוון שהאסטרונומיה נזכרת בתלמוד, ראו ורואים בכך רבים הוכחה שהיא תורת אמת. אך לא לכל מה שנאמר על ידי חכמי התלמוד התכווין רמב"ם בדברו על 'דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים והצדיקים'. כי יש להבחין בין מה שאמרו 'הצדיקים', כלומר חז"ל, בתלמוד להלכה, שעלינו לקבל ללא עורר, לבין דעות של חכמים בודדים, או אפילו רבים על המציאות בבריאה, שאיננו חייבים לקבל, כי שם הידע המדעי המבוסס הוא הקובע, כפי שהסביר רמב"ם באיגרת גזירת הכוכבים:

...כל דברי החוזים בכוכבים שקר הם אצל כל בעלי המדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי

יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהם מראים שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך. אל יקשה זה בעיניכם,...

אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, וינער (כפיו) מהם, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז... (אגרות רמב"ם ב תפח, שילת, הוצאת מעליות).

לדעת רמב"ם הדעה בתלמוד 'שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הכוכבים כך וכך', לא מחייבת, כי 'אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, שכבר נתאמתו בראיות, וינער מהם ויתלה בדברי יחיד מן החכמים שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז...'. עקרון זה תקיף גם לגבי דעות מוטעות אחרות שאפשר למצא להן, 'ביסוס' בתלמוד. כך סבר גם המאירי בפרשו את דברי חז"ל על חשש מפני סכנה שיש, כביכול, בשתיית מספר זוגי (ארבע) של כוסות יין בליל בסדר, שהרי כך נאמר בתלמוד הבבלי בפסחים קט"ב:

ולא יפחתו לו מארבעה: כיצד תקנו חכמים דבר שמגיעים בו לידי סכנה? והרי שנו בברייתא: לא יאכל אדם שניים ולא ישתה שניים ולא יקנח שניים ולא יעשה צרכיו שניים, אמר רב נחמן אמר הפסוק (שמות יב) ליל שמורים, לילה המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה... (5)

ועל כך כתב המאירי:

בכמה מקומות ביארנו שבאותם הזמנים היו העם נמשכים אחרי דברים המוניים כלחשים ונחשים ופעולות המוניות, וכל שלא היה בהם סרך עבודה זרה ודרכי האמורי, לא חששו בהם חכמים לעקרם, וכל שכן במה שהיה הרגלות אצלם כל כך שהיה טבעם מקבל בענין חזוק או חולשה, וכמו שהעידו בסוגיא זו דקפיד קפדינן ליה, דלא קפיד לא קפדינן ליה. וממין דברים אלו שהיו רגילים להזהר מן

הזוגות, וכשתקנו חכמים ארבע כוסות שלא לגרוע ולא להוסיף מצד אותם ההבלים, הוצרכו לרוב רגילותם לתת טעם לדבריהם, הוא שאמרו ליל שמורים הוא, לילה המשומר ובא מן המזיקין...

ראה בהערה (5) את המשך דברי המאירי, המאירים.

ראינו איך שימשה הנאה אסורה מהתורה, כשוחד שעיוור פיקחים וסילף דברי צדיקים. הרבנים שהתקברו לכמרים בהלך מחשבותיהם, אף הרשו לעצמם לנהוג בדברי חז"ל כפי שנהגו הכמרים בדיניהם. בהקדמה לספרו 'מנהג אשכנז הקדמון', כתב פרופסור ישראל תא-שמע שהמנהג היה 'מקודש' בעיני רבני אשכנז, גם אם היה נוגד את ההלכה, וכתב שגישה זו נבעה מגישת הכמרים הקתולים למנהגי הנצרות. והיו הרבה ממנהגי אשכנז מנוגדים לתלמוד. לכן שינו חכמי אשכנז את התלמוד, את דברי הגאונים ואת משנה תורה, כדי להתייחס למנהג המקובל, או לדעה הלכתית המקובלת על רבני אשכנז. והרי דוגמה למנהג שעובר על איסור כרת. בספר מנהגים של של ר' אייזיק טירנא, שחי בראשית המאה ה-11, כתוב:

'והמנהג עוקר הלכה אפילו באיסור דאורייתא, כגון ברינוס נמצא שאוכלין הכרס שקורין פנצ"א, עם החלב שעליו, שלדין איזוסור כרת' (הקדמת הספר).

עוד במאה ה-12 הותיר הרמ"א את ההכרעה בשאלה זו למנהג הקהילות (יו"ד סי' סד). (הערה 112 עמ' 80 במבוא לימנהג אשכנז הקדמון).

כאמור היה מתן סמכות עליונה למנהג, מקובל אצל הקתולים, והרי דוגמה נוספת למנהג, שהיה מקובל אצל הקתולים ואומץ על ידי רבני אשכנז למרות שהוא נוגד את ההלכה, (עמ' 43 והערה 50, שם) נאמר:

בתשובת ר' נתן המכירי לר' יהושע לאחר שהוכיחו מאד על שהעז לפקפק ולחקור אמיתותם של מנהגים מקובלים, סיים כך:

והיה לו לשואל שאילה זו, לתמוה, אעפ"י שחותמים לפני רבותינו בעת חתימת הכתובה בשושבינין שהם נערים ועדים. והם לא ראו הקניין ולא יודעים מה קניין כתוב, ואעפ"י כן אין מדקדקים ואין חוששים בכך, כי אמרו רבותינו לנו הכל אצל כתובה עדים הם. הואיל ורואין כל הענין על מה הוא, לפיכך אין צורך לדקדק כל כך

לדעת פר' תא-שמע משתקף בקבלת עדים קטנים 'המנהג הגרמני הנפוץ להעמיד ילדים כעדים למעשי קניין שונים'.

גם בקביעת אחריות למעשיהם ואמונותיהם הזדהו הרבנים באירופה עם הכמרים, כיצד:

התורה מורה לנו שכל אדם יכול לשגות וככל שמעמדו וסמכותו גדולים יותר, כך גם אחריותו לטעותו גדולה יותר. בדיון בשגגות פותחת התורה בסמכות העליונה בכהונה 'אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם' (ויקרא ד, ג). ולפי קורבנו על שגגתו, גדולה אשמת הכהן הגדול על שגגתו גדולה מזו של נשיא, ואשמת נשיא גדולה מזו של אחד העם.

ויתר מזה קבעו חז"ל: 'שיגגת תלמוד עולה זדון', שמי ששגג ועבר עבירה מפני שלא ידע את אשר היה צריך לדעת, לא נחשבת לו העבירה לשגגה אלא לזדון! רופא שנתן לחולה תרופה שהמיתה אותו, כי לא ידע את הוראות הנגד של התרופה, הוא פושע לא שוגג, למרות כוונתו הטובה לרפא את החולה. וכן רב שטעה בהוראה מפני שלמד או לא עיין דיו, שגגתו נחשבת לו כזדון.

בנגוד לגישת התורה שכל אדם יכול לשגות, הכריז האפיפיור על עצמו שאינו עלול לשגות והכמרים אימצו את עמדת האפיפיור. הם דרשו מקהל מרעיתם אמון עיוור בהם, טבעו את אימרתם הידועה 'האמן, האמן אל תשאל' (6): גם אם נראה לך שהכומר טועה, האמן שהוא פועל כשורה ואל תשאל שאלות. בכך הבטיחו את חסינותם בפני בקורת על מעשיהם ואמונותיהם. הם היו זקוקים לאמונה עיוורת של המאמינים, כדי שלא יגלו שרומם על ידי הכמרים בהחדרת אמונות שקר, והשלייה שיש להם כוחות על אנושיים לדעת את העתיד, ועל ידי כשפים למיניהם, להשפיע על העתיד ולרפא חולים. ההמון אכן הוטעה להאמין בכמרים, העריצם ונזקק לעצתם ו'טיפולם' בכל צעד. בכך השיגו הכמרים שליטה 'רוחנית', ובעיקר חומרית בהמונים, והבטיחו את מעמדם והכנסתם הכספית.

רבני אירופה פיתחו מושג 'אמונת חכמים', המקביל להוראה הקתולית: 'האמן, האמן אל תשאל'. לפי פירושו את משמעות 'אמונת חכמים', אין להרהר אחר מעשי הרב, אלא להאמין שכל מה שהוא עושה כשר ונכון. הוכחת

ר' נתן המכירי את ר' יהושוע 'על שהעז לפקפק ולחקור אמיתותם של מנהגים מקובלים', היא אופינית לגישת כמרים זו.

נאמר בתורה 'הוכח תוכיח את עמיתך' (ויקרא יט, ז), ודרשו חז"ל: 'אפילו תלמיד לרב'. כלומר אפילו תלמיד חייב להוכיח את רבו אם הרב טעה. חז"ל לא נמנעו מבקר את המרגלים ראשי שבטי ישראל שהוציאו דיבת הארץ רעה כדי להבטיח את פרנסתם, לא מיהושע שהתמהמה בכיבוש הארץ, כי ידע שעם סיומו ימות, לא משמשון על שהלך אחר עיניו, לא מדוד המלך במעשה בת שבע, לא מאליהו הנביא על קינאת יתר ואפילו לא ממשה רבנו.

הכמרים, הבטיחו את שילטונם בהמונים על ידי החזקת ההמונים בבורות, והתנגדו לא רק שהעם ילמד מדעים, אלא השתדלו למנע מההמונים כל ידע שיכול לפקוח את עיניהם ולהביאם לכפור בסמכות הבלתי מעורערת של הכמרים. הם הטילו אימה על כל מי שלא קיבל את דבריהם, והגיבו על כל מה שיכול לפגוע בסמכותם הבלעדית באכזריות רבה ופעולות דכוי קשות, כפי תאר Carl Sagan כתב בספרו הנ"ל:

The Demon Haunted World, Science as a Candle in the Dark

את הקטע הבא מספרו, (עמודים 3-122), תרגמתי מאנגלית:

במאה ה-16 העז המלומד William Tyndale לתרגם את הברית החדשה לאנגלית.

אולם אם העם יוכל לקרא את הברית החדשה בשפתו במקום בלטינית המיסתורית (arcane), **יוכלו לגבש השקפה דתית משלהם בלתי תלויה (בכמרים). הם יוכלו לחשוב על קשר פרטי בלתי אמצעי לבורא.** דבר זה היווה **איום על בטחונם של הכמרים הקתולים. כשטינדל ניסה לפרסם את תרגומו רדפוהו בכל אירופה. לבסוף נתפס, נחנק וליתר בטחון נשרף.** (ההדגשות שלי, א.ל.)

כשם שהכמרים חששו שתרגום התנ"ך לאנגלית יאפשר לצאן מרעיתם להבינו בלא להזדקק ל'פירושים', ואף בניגוד ל'פירושים'. כך חששו הרבנים שמשנה תורה שרמב"ם כתבו-

...כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל; אלא יהיה חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה, עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבנו ועד חיבור התלמוד, וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם, שחיברו אחר התלמוד. (הקדמה מא, ההדגשה שלי, א. לוי)

יאפשר לכל אדם לדעת את ההלכות השוטפות, בלא להיזקק לרב, בעוד שלפני פירסום משנה תורה היה צורך לפנות לפסק הרב. תלות הקהל בפסקי הרבנים הבטיחה שליטה בו, לכן חרה לרבנים שכל אדם יוכל לפסוק לעצמו ברוב המקרים בלא להיזקק לרב, ואולי אף לגלות, בהלכות משנה תורה, שאין הרב נוהג כהלכה. הרבנים ראו במשנה תורה איום על קיומם המבוסס על איסורים שספר המדע ומורה נבוכים התריעו עליהם.

לכן, כמו הכמרים, שהרגישו עצמם מאויימים על ידי תרגום התנ"ך לאנגלית, הרגישו הרבנים את עצמם מאויימים על ידי משנה תורה. להתנגדות הרבנים העצובה זו למשנה תורה היו ויש השלכות תמורות מאד עד היום כפי שיפורט בהמשך.

דוגמה בולטת להבטחת שליטה על ידי מניעת ידע, יש בתולדות העבדים באמריקה. כדי להבטיח שהעבדים לא יוכלו להיתמרד, נאסר **במאה ה-19**, ללמדם לקרוא, ובערב מלחמת האזרחים בארה"ב, הוטל עונש חמור על כל מי שלימד עבד לקרא.

אדם שאינו דורש אמת ו/או אינו משתדל בכל מאודו שלא להטעות את עצמו, מקבל או דוחה דעות לפי נוחיותו ולא לפי אמיתותן. ולסיום פרק זה נחזור על דברי רמב"ם המאלפים בפירושו למשנה ז [ו] בפרק ב של מסכת ראש השנה על **חשיבות הרצון לדעת את האמת ולא להטעות את עצמו, בנוסף להכשרה המדעית:**

ולא יבין ערך מה שאמרנו בדברים אלו המעטים שקדמו ולא מה שנבאר באותו החיבור שנחבר אלא **בעל אמונה ורצון לדעת האמת ואינו מטעה את עצמו**, ובתנאי שכבר הכשיר עצמו שנים רבות באותם הלימודים המכשירים את האדם עד שהשיג מהם ידיעה חשובה, ואם לאו יהיו דברי בידו מחיר כסילי. (משלי יז, טז).

בקשת האמת והמנעות מהטעייה עצמית חיוניים להליכה בדרך ה' **שחותמו אמת.** חשיבות בקשת האמת, בלא נטייה להטעייה עצמית תידון בהמשך.

(1) בפסוקים ט-יג בספר דברים, נאמר :

'לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף.
וחובר חבר; ושואל אוב ויידעוני, ודורש אל המתים. כי תועבת ה' כל עושה אלה; ובגלל התועבות
האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך. תמים תהיה עם ה' אלוהיך.

נתבונן בפרוש רמב"ן לפסוקים ט-יג בפרק ח בדברים, שם נאמר :

'לא ימצא בך, מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף.
וחובר, חבר; ושואל אוב ויידעוני, ודורש אל המתים. כי תועבת ה', כל עושה אלה; ובגלל, התועבות
האלה, ה' אלוהיך, מוריש אותם מפניך. תמים תהיה, עם ה' אלוהיך.

ו'פירש' רמב"ן כך :

'ואמר הכתוב 'כי תועבת ה', כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם, כי
המעונן והמכשף אינה תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם, כי כל בני אדם יתאו לדעת
עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם. ועתה דע והבן בעניני הכשפים, כי הבורא
יתברך כאשר ברא הכל יש מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ
וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם, כאשר הוא מנוסה בחכמת
האצטגנינות, ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגים מלאכים ושרים שהם נפש להם. והנה
הנהגתם מעת היום עד לעולם ועד גזירת עליון אשר שם להם, אבל היה מנפלאותיו העצומות ששם
בכח המנהיגים העליונים דרכי תמונות וכוחות להמיר הנהגת הארץ למטה מהם, שאם יהיה מבט
הכוכבים בפניו אשר כנגד הארץ טובה או רעה לארץ או לעם או לאיש, ימירו אותם הפנים העליונים
עליו להפך במבט עצמו, כענין שאמר (לא נמצא מקורו) תמורת ענג נגע, ועשה כן להיות הוא יתברך
שמו מהשנא עדניא וזמניא (דניאל ב כא), קורא למי הים (עמוס הח), לעשות בהם כרצונו, והופך
בקר לצלמות (שם), מבלי שנוי טבעו של עולם, ושיעשו הכוכבים והמזלות מהלכם כדרך, ועל כן
אמר בעל ספר הלבנה, החכם בנגרומוניסי"א, (כשוף שחור) כשהלבנה והיא נקראת גלגל העולם,
בראש טלה על דרך משל, ויהיה פני מזל פלוני, תעשה תמונה לדבר פלוני ויחוק בה שם השעה
ושם המלאך הממונה עליה מן השמות ההם הנזכרים באותו הספר, ותעשה הקטרה פלונית בענין
כך וכך, יהיה המבט עליה לרעה, לנתוש ולנתץ ולהאביד ולהרוס, וכאשר תהיה הלבנה במזל פלוני
תעשה תמונה והקטרה בענין פלוני לכל טובה, לבנות ולנטע...

ורבים (הכוונה לרמב"ם) יתחסדו בנחשים לומר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, ואנחנו לא
נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים ורבותינו גם יודו בהם כמו שאמרו בשמות רבה כי עוף השמים יוליך
את הקול...

'פירוש' רמב"ן הוא בניגוד משווע למשמעותם הברורה, בניגוד מוחלט לדברי חז"ל, הגאונים ורמב"ם,
נבחן את דבריו :

'ואמר הכתוב 'כי תועבת ה', כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם, כי
המעונן והמכשף אינם תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם, כי כל בני אדם יתאו לדעת
עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם.

בפירושו מעיד רמב"ן :

כי כל בני אדם יתאו לדעת עתידות למו ומתעסקין בחכמות רבות כאלה לדעתם.

ומתוך שכל בני אדם התאוה גם רמב"ן לדעת את העתיד, לכן פירש שמעונן ומכשף, 'אינם
תועבה!', למרות שהתורה קובעת בפרוש שהם תועבה, והוסיף :
'ולא הוריש את הכנענים בעבורם'. בניגוד ברור להמשך הפסוק הקובע :

'ובגלל התועבות האלה ה' אלוהיך מוריש אותם מפניך',

וכראייה לדבריו הוא מביא את הכתוב :

'ואמר הכתוב 'כי תועבת ה' כל עושה אלה', ולא אמר 'עושה כל אלה' כי הכתוב ידבר על רובם'.

אין מובן לדברים אלה ואין לקבלם, משמעות הפסוק הברורה היא כפי שנמצא גם בספרי קעב, וכפי שפירשה רש"י:

כל עושה אלה, 'עושה כל אלה' לא נאמר, אלא 'כל עושה אלה, אפילו אחת מהן.

אך אין רמב"ן מפרש כך בטוי זהה בפסוקים הבאים:

לא יהיה כלי גבר על אישה, ולא ילבש גבר שמלת אישה: כי תועבת ה' אלוהיך, **כל עושה אלה.** דברים כב,ה

אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך--למען, יאריכו ימך, על האדמה, אשר ה' אלוהיך נותן לך. דברים כה,טז כי תועבת ה' אלוהיך, **כל עושה אלה**: כל, עושה עוול. דברים כה,טו

לשיטת פירוש רמב"ן, תועבת ה' רק מי שעשה 'כל עוול', אבל עוול אחד שאדם מתאוה לו, מותר בגלל תאוותו!!

ומענין לציין **שאין רמב"ן מתיחס** כלל לפסוק לאי בפרק יט' בספר ויקרא:

אל תפנו אל האובות ואל היידעונים, אל תבקשו לטומאה בהם: אני, ה' אלוהיכם.

הנוגד בברור את דעתו. ואשר **כל המפרשים דנים בו!** ומפרשים אותו כמשמעו בניגוד גמור לדעת רמב"ן ופרושו לדברים יח כנ"ל. וכן מתעלם רמב"ן מפסוק ו בויקרא כ:

והנפש, אשר תפנה אל האובות ואל היידעונים, לזנות אחריהם--ונתתי את פניי בנפש ההיא, והכרתי אותו מקרב עמו.

פסוקי התורה ברורים וחד משמעים. ולא רק מהתורה ברור שכל העיסוקים האלה רעים בעיני ה', אלא בכל מקום בנביאים ובדברי חז"ל בו נזכר עיסוק עם ישראל בכשפים, הוא מוקע כעשיית הרע.

ולמרות כל זאת פירש רמב"ן את הפסוקים בדברים יח, כפי שפירשם. אולם בהמשך פירושו כתב דברים הפוכים!:

ואתה לא כן נתן לך ה' אלוהיך, יאמר הנה אסר לך ה' המעשים האלה הנזכרים בעבור שהם תועבות לפניו ובגללם הוריש הגויים מפניך.

שהרי כך כתב לפני כן:

כי המעונן והמכשף אינה תועבה ולא הוריש את הכנענים בעבורם...

נראה שמטרת הוספת דברים אלה להכשיר הפירוש המסולף הזה שקדם לדברים אלה. ולא נסוג בדברים אחרונים אלה, מייחוס ממשות לאיצטגנינות, לכשפים ולהגדת עתידות לפי מעוף הציפורים.

ומהיותר חמור מזה נאמר ב'פירושו' לאותם פסוקים:

ועתה דע והבן בעיני הכשפים, כי הבורא יתברך כאשר ברא הכל יש מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה מהן, ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם ומבטם בהם, כאשר **הוא מנוסה בחכמת האצטגנינות,**

כביכול הקב"ה 'מנוסה בחכמת האיצטגנינות', וכך נמצא בהמשך 'פירושו' רמב"ן:

...ועל כן אמר בעל ספר הלבנה, החכם בנגרמונוסי"א, (כשוף שחור) כשהלבנה והיא נקראת גלגל העולם, בראש טלה על דרך משל, ויהיה פני מזל פלוני, תעשה תמונה לדבר פלוני ויוחק בה שם השעה ושם המלאך הממונה עליה מן השמות ההם הנזכרים באותו הספר, ותעשה הקטרה פלונית בענין כך וכך, יהיה המבט עליה לרעה, לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס, וכאשר תהיה הלבנה במזל פלוני תעשה תמונה והקטרה בענין פלוני לכל טובה, לבנות ולנטע...

הנגרומנסי"א - תורת הקסם השחור, היתה נפוצה בין עובדי אלילים בימי הביניים, ורמב"ן האמין בה, וכפי שהוא מתארה, כללה הקטרה מסוימת כשהלבנה במזל פלוני, והקטרה כשהיא במזל אחר. כדי לגרום השפעה חיובית או שלילית.
אמונות ופעולות אלה הן עבודת כוכבים ממש.

יש להשוות את דברי רמב"ן כאן לדברי רמב"ם בהלכות עבודה זרה פרק יא.

(2) נאמר במשנה :

שאלו את הזקנים ברומי, אם אין רצונו בעבודה זרה, למה אינו מבטלה. אמרו להן, אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין, היה מבטלו. הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות. יאבד עולמו מפני השוטים. אמרו להן, אם כן, יאבד דבר שאין צורך לעולם בו ויניח דבר שצורך העולם בו.
אמרו להן, אף אנו מחזיקין ידי עובדיהם של אלו, שאומרים, תדעו שהן אלוהות, שהרי הן לא בטלו.

וכתב רמב"ם בפרושו :

ממה שאתה צריך לדעת כי הפילוסופים השלמים אינם מאמינים "בטלסם" * אלא לועגים להם ולאותם שחושבים שיש להם השפעה. וביאור זה יארך, אבל אמרתי את זאת מפני שאני יודע שרוב בני האדם ואולי אפילו כולם נפתים אחריהם פתיות גדולה מאד ובדברים רבים ממיניהם, וחושבים שהם דברים אמיתיים, ואין הדבר כן, ואפילו טובים וחסידים מאנשי תורתנו חושבים שהם דברים נכונים אלא שהם אסורים מטעם התורה בלבד, ואינם יודעים שהם דברים בטלים ושיקריים והזהירה התורה עליהם כדרך שהזהירה על השקר. והם דברים שנעשה להם פרסום רב אצל העמים, והיסוד לכך הם "אלצאבה" והם אנשים אשר רחק אברהם אבינו מהם וחלק על דעותיהם הנפסדות במה שנתן ה' בלבו מן החכמה.

והיו מכבדים את הכוכבים ומיחסים להם פעולות לא להם, והם שיסדו את משפטי הכוכבים והכשפים והלחשים והורדת הרוחות והשיחות עם הכוכבים והשדים והאוב והנחש והידעוני לכל מיניהם, ודרישה אל המתים והרבה מן העניינים האלה אשר שלפה תורת האמת חרבה עליהם וכתרה אותם והם שורש עבודה זרה וענפיה. והוא שהשקר הראשון משפטי המזלות אשר מתברר במדעי הטבע בטול הנחותיהם...

...ואחר כך הרכיבו שקר שלישי... וכל הדברים הללו נעשו מחמת הצורך, והוא שבזמנים הקדמונים איחדו על ידם את אנשי המדינות ודימו בלב המוני העם ואמרו להם שהצלחת ארצכם ומצבכם, בצורות הללו ושתתקבצו לבתיכם (של הצורות) ותכבדו הזקנים היודעים סודותיהם ונתקיים להם על ידי כך השלטון והאמינו שהוא דבר אמת והיו אומרים כך אמר כוכב פלוני וכך דבר מזל פלוני... אמר ה' 'אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם להיטיב אין אתם'.

*לפי קאפח מילה זו הובאה לערבית משפה זרה והוראתה, כתב, שרטוט, פסל או צורה מובנים או בלתי מובנים שמדמים בהם ההוויים שהם מועילים או מזיקים.

(3) למשל רמב"ן על בראשית א,א :

...כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמים תולדות עם ארבע הכוחות בתחתונים כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכולם נאמר למשה רבנו בריאתם וכוחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפשים מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז... ושלמה המלך, שנתן לו אלקים החכמה והמדע הכל מן התורה היה לו וממנה למד עד סוף כל התולדות ואפילו כוחות העשבים וסגולתם...

אולם רמב"ן לא יכול להבין את המדעים ואת המציאות מן התורה, כי הדבר בלתי אפשרי, וכמו שאמר המהר"ל שיש ללמוד את המדעים כדי להכיר את המציאות. אך רמב"ן לא למד את המדעים ולכן לא הכיר את המציאות, ונכשל בתרמית המכשפים ומגידי העתידות למיניהם. בהמנעותו מלימוד המדעים חסר לא גם הידע בלוגיקה הדרוש ללימוד 'העיקרים התוריים', הדבר בא לידי בטוי בתמיכתו בעל הלכות גדולות נגד רמב"ם, שהסביר את לקויו של בעל הלכות גדולות בלוגיקה בסיסית.

(4) בהלכות קדוש החודש יא, ה-ו, כתב :

שמה יתבונן חכם מחכמי האומות, או מחכמי ישראל שלמדו חכמת יוון, בדרכים אלו שאני מחשב בהן לראיית הירח--וייראה **קירוב מעט** במקצת הדרכים, ויעלה על דעתו שנתעלם ממנו דבר זה ולא ידענו שיש באותה הדרך קירוב. אל יעלה זה על דעתו--**אלא כל דבר שלא דיקדקנו בו, מפני שידענו בעיקרי הגיאמטריית (חוקי הגאומטריה) בראיות ברורות, שאין דבר זה מפסיד בידיעת הראייה, ואין חוששין לו, לפיכך לא דיקדקנו בו.**

וכן כשייראה בדרך מן הדרכים **חיסרון מעט** מחשבון הראוי לאותה הדרך, **בכוונה עשינו זה, לפי שיש כנגדו יתרון** בדרך אחרת, עד שייצא הדבר לאמיתו בדרכים קרובים בלא חשבון ארוך--**כדי שלא ייבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו, ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח.**

רמב"ם לא הסתפק בדיוק החישובים, אלא הדגיש **שביגיעה רבה עלה בידו להמציא את דרכי החישוב שאין בהם 'עומק גדול'**, כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו, ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח' וכך כתב בפרק יז הלכה כג :

וכבר ראית מן המעשים האלו כמה חשבונות יש בו, וכמה תוספות, וכמה גירועין אחר שיגענו הרבה, **עד שהמצינו דרכים קרובים שאין בחשבונם עומק גדול: שהירח, עקלקלות גדולות יש במעגלותיו; ולפיכך אמרו חכמים, "שמש, ידע מבואו" (תהילים קד, יט), ירח, לא ידע מבואו.** ואמרו חכמים, פעמים בא בארוכה, פעמים בא בקצרה--כמו שתראה מחשבונות אלו, שפעמים תוסיף ופעמים תגרע, עד שתצא קשת הראייה; ופעמים תהיה קשת הראייה ארוכה ופעמים קצרה, כמו שביארנו.

מאמציו הרבים והצלחתו לפשט את החישובים בלי לאבד את הדיוק הדרוש, מעידים לא רק על גדולתו במתימטיקה ואסטרונומיה, אלא גם על אישיותו שיגע הרבה להמציא דרכי חישוב נוחות למי שדיעותיו במתימטיקה מועטות.

בפירושו למשנה ז בפרק ב מסכת ראש השנה, כתב רמב"ם :

...וסוד העבור שמסר לו הקב"ה למשה בסיני הוא סדר חשבון שאפשר לדעת בו קשת הראייה **בדיוק**, שבעלי התכונה מכל האומות וגם הפילוסופים חלוקים בו...**ולא נתברר להם שעורו בדיוק**, וחשבון זה שבידינו היום הוא חלק מאותו חשבון ומבואו, שאינו אלא חשבון קבוץ השמש והירח **האמצעי בלבד.** ואבאר לך בחבור מיוחד ענין העבור הזה...

כנראה שלא הספיק רמב"ם לחבר חיבור מיוחד זה כי לא מצוי הוא כיום, אך נראה מדבריו אלה ומדבריו בהלכות קידוש החודש (פרק יו, יז). [ז]. ופרק יא, ב-ד), שידע דרכי חישוב מפורטות ומדוייקות יותר. כיום מאפשר החישוב למצא את מועד המולד בדיוק. שיכחת סדר החשבון שמסר הקב"ה למשה בסיני, מזכירה את שיכחת שלושת אלפים ההלכות בימי אבלו של משה שהחזירן עתניאל בן קנז בפילפולו (תלמוד בבלי מסכת תמורה טז, א). במשך הזמן פותחו שיטות חישוב מתקדמות שמאפשרות קביעה מדוייקת של מועד מולד הירח כעין החשבון שמסר ה' למשה בסיני.

אין כל כוונה להתימר שכל המידע שהיה לרמב"ם בתכונה או ברפואה היה נכון. היה לו מידע מוטעה על היחס בין קוטר השמש לקוטר הארץ, וגם המידע שהיה לו על מבנה גוף האדם אינו נכון. אך היה זה המידע המקובל על התוכנים והביולוגים של זמנו, שלא היתה לו האפשרות המעשית לבדוק.

(5) וזו לשון התלמוד הבבלי בפסחים קט, ב:

ולא יפחתו לו מארבעה : היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה? והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יקנח תרי ולא יעשה צרכיו תרי אמר רב נחמן אמר קרא (שמות יב) ליל שמורים ליל המשומר ובא מן המזיקין רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה...

ועל כך כתב המאירי :

בכמה מקומות ביארנו שבאותם הזמנים היו העם נמשכים אחרי דברים המוניים כלחשים ונחשים ופעולות המוניות, וכל שלא היה בהם סרך עבודה זרה ודרכי האמורי, לא חששו בהם חכמים לעקרם, וכל שכן במה שהיה הרגלות אצלם כל כך שהיה טבעם מקבל בענין חזוק או חולשה, וכמו שהעידו בסוגיא זו דקפיד קפדינן ליה, דלא קפיד לא קפדינן ליה. וממין דברים אלו שהיו רגילים להזהר מן הזוגות, וכשתקנו חכמים ארבע כוסות שלא לגרוע ולא להוסיף מצד אותם ההבלים, הוצרכו לרוב רגילותם לתת טעם לדבריהם, הוא שאמרו ליל שמורים הוא, לילה המשומר ובא מן המזיקין, וכבר נמנעו מטעם זה מלאמר בה ברכה מעין שבע אם חל בשבת, שהרי לא נתקנה אלא מפחד המתאחרים לבוא כגון עם שבשדות, וכן אמרו שכוס של ברכה, אחר שאינו מענין הסדר, מצטרף לטובה ר"ל לבטל תורת הזוגות מן השניים שעברו, ואינו מצטרף לרעה להחזיר בדין זוגות בצירוף כוס של הלל הבא אחריו, אם מפני שאינו מסדר הפסח כמו שכתבנו, אם מפני שאותן שלוש שמתחילת אכילה עד סוף אכילה הן חשבון אחד, והרביעי שהוא אחר אכילה הוא חשבון אחר, וכן פרשה בדרך אחרת שכל אחד מהם מצווה בפני עצמה היא ואין צירוף לאחד עם חברו.

(6) בגרמנית כך: "Glaube, glaube frage nicht"